

הלשכה

בפאון לשכת עורכי הדין • העד המחוזי, ירושלים

אדר ב' - תשע"א • מרץ 2011 • גליון מספר 91

כך הם דיברו וכתבו
בצומת בה חגגה
הלשכה יובל 50 שנות
פעילות ובה יודעים
נבחרו ציבור, שופטים
ועורכי דין כי המערכת
הכורעת תחת הנטל
חייבת שינוי - עכשיו

דורית ביניש ✦ יעקב
טירקל ✦ רז נזרי ✦
משה נגבי ✦ אשר
אקסלרד ✦ אלי
אברבנאל ✦ יורי גיא-
רון ✦ יריב לוין ✦
עודד הכהן ✦ דליה
איציק ✦ איל זמיר ✦
דורון תמיר ✦ יובל
קרניאל ✦ איתן להמן ✦
תיקי בלס ✦ עמיר
אברהמי ✦ שמואל
שמיר ✦ מרדכי
עפרי ✦ דוד שונברג
✦ יוסף שפירא ✦
חיים שיבי ✦ ארקדי
אליגולאשילי ✦
פנינה כהן-שנדר ✦
אלונה פרידמן

פרופ' איל זמיר יעמוד בראש ויוביל את המרכז החדש בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, מרכז אהרון ברק למחקר משפטי בינתחומי. ברשימת אורח מתווה פרופ' זמיר את הדרך להרחבת השיח המשפטי תוך שילוב הארות ושימוש בשיטות-מחקר ובכלי-ניתוח השאולים מתחומים אקדמיים אחרים:

רב תחומי - וצמוד לצרכי עולם המעשה

ובכלי-ניתוח השאולים מתחומים אקדמיים אחרים. ההסתמכות על דיסציפלינות אחרות מאפשרת להרחיב את השיח המשפטי, הן באמצעות הסתמכות על גופי-ידע חדשים הן באמצעות הרחבת המסגרת המושגית שבתוכה בוחנים את המידע הנוסף. היכרות עם הדרכים שבהן שאלות המעניינות משפטנים נדונות וממושגות בתחומים אחרים מצמיחה הארות חדשות ומאפשרת בחינה ביקורתית של ההנחות הרווחות בעולם המשפט. פתיחת המחקר המשפטי להארות מתחומי-ידע אחרים משפיעה גם על הרכב הסגל האקדמי בפקולטות המובילות למשפטים בישראל ועל הוראת המשפט במוסדות אלה. לרבים מחברי-הסגל יש השכלה חוץ-משפטית נוסף על השכלתם המשפטית, ובקורסים שונים הנלמדים בפקולטה ישנה התחשבות בהארות בינתחומיות מגוונות. רבים מהמרצים בפקולטה למשפטים בירושלים נמנים עם השורה הראשונה של החוקרים בעולם בתחומים כמו פילוסופיה של המשפט, ניתוח כלכלי של המשפט, ניתוח ביהביוראלי ואקספרימנטאלי של המשפט, סוציולוגיה של המשפט (לרבות של מערכות האכיפה הפלילית ושל המשפט הבינלאומי) ועוד. בצד התרומה הברורה של המחקר הבינתחומי לפיתוח המשפט ולהצבת

ההסתמכות על דיסציפלינות אחרות מאפשרת להרחיב את השיח המשפטי, הן באמצעות הסתמכות על גופי-ידע חדשים הן באמצעות הרחבת המסגרת המושגית שבתוכה בוחנים את המידע הנוסף. היכרות עם הדרכים שבהן שאלות המעניינות משפטנים נדונות וממושגות בתחומים אחרים מצמיחה הארות חדשות ומאפשרת בחינה ביקורתית של ההנחות הרווחות בעולם המשפט.

עולמם בסוגיות אלה שונה באורח יסודי. בשורות הבאות אתאר בקצרה את הרקע להקמת המרכז ואת מטרותיו.

כידוע, אחת ההתפתחויות הבולטות ביותר באקדמיה המשפטית בצפון אמריקה ובישראל בעשרות השנים האחרונות היא התפשטות המחקר הבינתחומי. יש המכנים זאת "המהפכה הבינתחומית". השפעה מיוחדת נודעת לניתוח הכלכלי של המשפט, אך לצדו פורחים שילובים של תחומים רבים נוספים, כמו ניתוח פמיניסטי של המשפט, משפט וחברה, משפט וספרות, פילוסופיה של המשפט, משפט ותרבות, ומשפט ופסיכולוגיה קוגניטיבית.

בשנים האחרונות מתרבים גם המחקרים האמפיריים והניסויים בנושאים משפטיים, המשתמשים בשיטות-מחקר של מדעי החברה כדי להבין טוב יותר את ההשפעה של המשפט על המציאות, לחקור את יחסי הגומלין בין נורמות משפטיות למוסדות חברתיים אחרים וללמוד את ההתנהגות האנושית של לקוחות, עורכי-דין, שופטים ומחוקקים בהקשרים משפטיים.

תהליך זה מבטא את הכרתם של חוקרי המשפט בסגולות של מחקר משפטי בינתחומי. נמצא שניתן לגלות פנים חדשות במשפט ולהבין ולנתח את התופעות המשפטיות טוב יותר על-ידי שימוש בשיטות-מחקר

פרופ' איל זמיר

פקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית נחנך לאחרונה מרכז אהרון ברק למחקר משפטי בינתחומי. בטקס הפתיחה של המרכז נשאו דברים נשיאת בית-המשפט העליון, השופטת דורית ביניש, דיקן הפקולטה למשפטים, פרופ' ברק מדינה והנשיא, פרופ' אהרון ברק. כן התקיים דיון בנושא פרשנות חוקתית וביקורת שיפוטית על החקיקה בהשתתפות שניים מחשובי ההוגים בתחומים אלה: הפילוסוף, פרופ' לארי אלכסנדר מבית-הספר למשפטים של אוניברסיטת סן-דייגו והמשפטן, פרופ' אהרון ברק. הנוכחים באירוע נהנו מהתגוששות אינטלקטואלית בין דוברים שתפיסת

השופט בדימוס אהרן ברק בתיאטרון ירושלים, במפגש החגיגי של אירוע היובל ללשכת עורכי הדין

עלינו להימנע ככל האפשר מהתופעה הקיימת במשפט האמריקאי, של פער הולך וגדל בין העשייה המחקרית של טובי החוקרים במוסדות המובילים לבין הצרכים של עולם המעשה.

התרבות המשפטית המערבית של המשפט הישראלי וזיקתו ההיסטורית לשיטות-משפט שונות - הקונטיננטליות, האנגלו-אמריקאיות והמשפט העברי - מקילה עלינו לחפוס "מקום טוב באמצע" בין מחקר דוקטרינרי ואנליטי של מחקרו לבין מחקר בינתחומי המסתכל על המשפט מבחוץ.

לאינטגרטיבי אינו מסתפק בניתוח של המשפט מתוכו ואף לא בהשוואה בין שיטות-משפט, או בהיסטוריה של המשפט. הוא אינו מסתפק בניתוח בינתחומי ספציפי (כמו הניתוח הכלכלי של המשפט), בניתוח מנקודת-המבט של קבוצה מסוימת (כגון ניתוח פמיניסטי של המשפט), בניתוח אמפירי של תופעות משפטיות, או בניתוח מוסדי של הטיפול בשאלות משפטיות (מעין אסכולת "ההליך המשפטי").

מחקר משפטי אינטגרטיבי משתדל לשלב תובנות, מושגים, נקודות-מבט ומתודולוגיות הלקוחים מכמה סוגות בעת ובעונה אחת. המחקר האינטגרטיבי מיוסד על הסברה ששילוב כזה מעשיר את הניתוח המשפטי, מעמיק את ההבנה של הסוגיות הנדונות והופך טיעונים למשכנעים יותר.

המחקר האינטגרטיבי שבו אני מאמין משלב הארות בינתחומיות בניתוח מסורתי של המשפט מתוכו, ובכך תורם לשימושיות של הארות אלה בידי אנשי המעשה, עורכי-דין ושופטים. כאל נמענים ובני-שיח של האקדמיה המשפטית.

מכך נובע, שלפחות חלק מהמחקר המשפטי האקדמי צריך להתייחס לנושאים המעסיקים, או שיעסיקו, את קובעי-המדיניות ואת אנשי

האקדמיה המשפטית הישראלית בחזית המחקר העולמי, ישנם מי שרואים בהתפתחויות אלה גם סיבות לדאגה.

מקור מרכזי לדאגה הוא שיותר ויותר חוקרים עוסקים בשאלות עיוניות ומופשטות, המעניינות את ציבור החוקרים הבינלאומי, אך שהליבון שלהן אינו תורם באורח ישיר לסוגיות המעסיקות את המשפטנים המעשיים בישראל או לפיתוחו של המשפט הישראלי.

לדאגה זו יש בסיס. הדרך להתמודד עם בעיה זו איננה על-ידי הגבלת החופש האקדמי של החוקרים או גריעה מהחשיבות שהאוניברסיטה מייחסת להיותם של חוקריה שחקנים בולטים בזירה הבינלאומית. מה שנדרש, לדעתי, הוא עידוד של חוקרים לעסוק גם בסוגיות שעל סדר היום של המשפט הישראלי והכרה של הממסד האקדמי בתרומה ובחשיבות של מחקרים שזה המוקד שלהם, ואשר מטבע הדברים מתפרסמים בדרך-כלל באכסניות בעברית.

עלינו להימנע ככל האפשר מהתופעה הקיימת במשפט האמריקאי, של פער הולך וגדל בין העשייה המחקרית של טובי החוקרים במוסדות המובילים לבין הצרכים של עולם המעשה.

התרבות המשפטית המערבית של המשפט הישראלי וזיקתו ההיסטורית לשיטות-משפט שונות - הקונטיננטליות, האנגלו-אמריקאיות והמשפט העברי - מקילה עלינו לתפוס "מקום טוב באמצע" בין מחקר דוקטרינרי ואנליטי של המשפט מתוכו לבין מחקר בינתחומי המסתכל על המשפט מבחוץ.

להערכתו, בפקולטה בירושלים אנו משכילים להשיג את האיזון הראוי בתחום ההוראה, במובן זה שתלמידנו רוכשים הן את כלי-הניתוח המשפטיים הטובים ביותר, הן את היכולת לעסוק בשאלות של מדיניות משפטית תוך התחשבות במגוון רחב של שיקולי מדיניות היונקים מתחומי ידע מגוונים.

איזון זה אפשרי גם במישור המחקרי. במאמר שפרסמתי לפני שנים אחדות (דין ודברים ד 131 (2008)) קראתי לעריכה של מחקרים משפטיים אינטגרטיביים. המחקר המשפטי

במתכונת ההוראה המשפיעים על דמותה של הפקולטה עד עצם היום הזה.

בעשורים האחרונים הוא המשיך וממשיך לשמור על קשר רצוף עם הפקולטה ולשתף עמה פעולה במגוון רחב של נושאים. עם פתיחת המרכז החדש יש לצפות להידוק נוסף של קשרים אלה.

כותב שורות אלה ישמש כמנהל הראשון של המרכז, ובראש הוועדה האקדמית שלו יעמוד פרופ' ישראל גלעד. פרופ' אהרן ברק יכהן כנשיא הכבוד של המרכז.

בדברי הברכה שלי בפתיחת המרכז החדש, הזכרתי שלהתפתחות הבולטת ביותר בחקר המשפט בשנים האחרונות בעולם ובישראל – גדילה כמותית ואיכותית של מחקרים אמפיריים ואקספרימנטאליים – יש שורשים עמוקים גם במשפט הישראלי.

כבר בשנות החמישים, קרא פרופ' טדסקי לעריכה של מה שהוא כינה "מחקרים אינדוקטיביים" במשפט, שאינם אלה מחקרים אמפיריים המשתמשים בכלים של מדעי החברה כדי להבין טוב יותר את האתגרים שעמם מתמודד המשפט ואת מידת הצלחתו להתגבר עליהם.

טדסקי עצמו הגשים את קריאתו זו, כאשר הוועדה שהכינה את חוק החוזים האחידים בשנות השישים, שבראשה הוא עמד, אספה כמות גדולה של חוזים אחידים שהשתמשו בהם אז וזאת כדי להבין את הנושאים שאותם מסדירים חוזים אלה ואת הדרכים להתמודד עם הבעיות שהם מעוררים.

בהשראתו של טדסקי, חוקרים נוספים בפקולטה ערכו מחקרים אמפיריים חשובים, כמו מחקרו של פרופ' יהושע ויסמן על חוק בתיים משותפים במבחן המציאות ומחקרה של פרופ' רות גבזון על עבודת היועץ המשפטי לממשלה.

יותר משראוי לדבר על "מהפכה בינתחומית" בחקר המשפט, אנו ניצבים אפוא בפני תהליך הדרגתי של השתנות והתפתחות, שבו כל דור של חוקרים נבנה על הישגיהם של הדורות הקודמים.

מטרתו של מרכז המחקר החדש היא לעודד את הפעילות המחקרית הבינתחומית באוניברסיטה העברית על-ידי ארגון כנסים, מימון מחקרים, מתן מלגות לתלמידי-מחקר והזמנת חוקרים מחו"ל.

תהליך גיוס הכספים למרכז החדש החל אחרי פרישתו של הנשיא ברק מכס המשפט ועתיד להימשך בשנים הקרובות. המימון למרכז בא מידידי האוניברסיטה והפקולטה למשפטים בחו"ל ובישראל, המבטאים בתרומתם הן את הוקרתם לתרומתו הייחודית של אהרן ברק למשפט ולחברה בישראל ולפיתוח המשפט בכלל, הן את מחויבותם לטיפוח המחקר המשפטי באוניברסיטה העברית.

מכוני מחקר, מרכזי הוראה ויחידות אקדמיות רבות אחרות נושאים את שם של אנשים שהכירו בחשיבות המחקר וההוראה האקדמיים ותרמו בנדיבות לכינונם ולהפעלתם. האוניברסיטה והפקולטה למשפטים אסירות-תודה על תרומות אלה, שבלעדיהן לא הייתה האקדמיה בישראל מגיעה להישגים שאליהם הגיעה. מקצת היחידות והמרכזים קרויים על שם של אנשי מדע, הגות ורוח.

כזה הוא המכון למתמטיקה ע"ש אלברט אינשטיין באוניברסיטה העברית וכזה הוא גם מרכז המחקר החדש, הנושא את שמו של נשיא בית-המשפט העליון בדימוס, פרופ' אהרן ברק.

ייסוד המרכז מאפשר לפקולטה למשפטים להביע את הערכתה העצומה לאהרן ברק כחוקר נודע ששמעו יצא בעולם, כשופט חדשן וכאחד האנשים שתרמו תרומה יוצאת מגדר הרגיל לעיצוב החברה הישראלית.

אהרן ברק הוא בוגר הפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית. הוא כתב את עבודת הדוקטור שלו בהדרכת פרופ' גד טדסקי המנוח, ושימש בה כחבר סגל וכדיקן עד למינויו לתפקיד היועץ המשפטי לממשלה בשנת 1975. בתקופה שבה היה חבר סגל בפקולטה, הנהיג ברק, ביחד עם חבריו, שורה של חידושים חשובים

המעשה, ועליו לטפל בנושאים אלה בשפה שתהא מובנת ונגישה למשפטנים המעשיים.

מכך לא נובע שעל המשפטן האקדמי לעסוק בניתוח המשפט הנוהג רק מתוכו, בהתעלם מפרספקטיבות בינתחומיות מגוונות, ממחקרים אמפיריים, מההיסטוריה של המשפט, או ממשפט השוואתי. נובע מכך, שלפחות על חלק מהמחקר האקדמי לערוך אינטגרציה בין כלי-הניתוח המסורתיים לבין ההארות הבינתחומיות, ההשוואתיות, ההיסטוריות וכולי.

זאת ועוד. גם אם תופסים את המחקר המשפטי כחתיירה להשגת ידע והבנה לשם, התעלמות מהניואנסים של הדוקטרינה המשפטית (הקשורים גם ליחס שבין העובדות, ההכרעה וההנמקה של פסקי-דין), פוגמת בתוקף של ניתוחים בינתחומיים שאינם רגישים לדקויות אלה – דקויות שרק שימוש בכלי-הניתוח המסורתיים מסוגל לחשוף.

יש אפוא לבקר ניתוחים בינתחומיים המתעלמים מהניתוח המשפטי המסורתי, או המסתפקים בהפניה אליו על דרך הקישוט. יש להעדיף על פניהם מחקרים משפטיים אינטגרטיביים, שגם אם מרכזי-הכובד שלהם הוא בינתחומי, מתמודדים ברצינות עם המורכבות הטיפוסית של הדוקטרינה המשפטית.

לדידי, אין אפוא סתירה בין מחקר משפטי בינתחומי לבין תרומה לפיתוח המשפט הישראלי. כל עוד השאלות שעמן מתמודד המחקר הבינתחומי צומחות או יונקות את השראתן מהאתגרים שבפניהם ניצב המשפט עצמו, וכל עוד התשובות לאותן שאלות משמשות אחר-כך לפיתוח המשפט ולהעשרתו, מחקר משפטי בינתחומי אינו סותר את השאיפה לתרום למשפט הנוהג, אלא יכול דווקא להגשים שאיפה זו. כמובן, תפיסה זו של המחקר המשפטי הבינתחומי הפורה אינה מקובלת על כל חוקרי המשפט הבינתחומיים, והמרכז החדש לא יכתיב לחוקרים שיפעלו בין כתליו עמדה כזו או אחרת ביחס למחקר הראוי.

לדידי, יש לאקדמיה המשפטית תפקיד חברתי החורג מהשגת ידע לשמו, תפקיד של חתיירה לשיפור ולקידום החברה שבה אנו חיים באמצעות השכטה על החקיקה, הפסיקה וכל עשייה משפטית אחרת, ובאמצעות הכשרת דור העתיד של המשפטנים המעשיים.

בניגוד לתחומים אקדמיים כמו ביזיקה תיאורטית או מטא-אתיקה, ובדומה לתחומים אחרים כמו רפואה וחקלאות, משפטנים הוא גם תחום יישומי, שבו האקדמיה יכולה וצריכה לחרום לחיי המעשה.

אם מקבלים עמדה זו, כי אז על המחקר המשפטי להתייחס לשופטים, למחוקקים ולעורכי-הדין וכן לקובעי-מדיניות שאינם משפטנים לא רק כאל אובייקטים של המחקר האקדמי (כפי שהציעו חוקרי-משפט אחדים בעבר), אלא גם כאל נמענים ובני-שיח של האקדמיה המשפטית.